

Sammenstødet mellem Biskopperne Ejler Hagerup og Peder Hersleb.

Ved Holger Fr. Rørdam.

Forspillet for det her omtalte Sammenstød, der i sin Tid vakte en betydelig Opsigt, var, at Biskop Herslebs Broder, Ole Hersleb, Præst ved Vartov, 25. Juli 1733 var bleven afskediget — eller havde opgivet sit Embede — fordi han ikke kunde bekvemme sig til at anvende den sædvanlige Absolutionsformel overfor Vartovlemmerne, naar de vilde gaa til Alters. Om denne Sag skal maaske ved en given Lejlighed meddeles nogle nærmere Oplysninger. Her nøjes vi med at henvise til D. biogr. Lex. VII, 395.

Under Christian VI's Rejse i Norge i Sommeren 1733 kom Kongen, Dronningen og dennes Moder, Markgrevinden af Brandenburg-Culmbach¹⁾, samt et stort Følge til Trondhjem, hvor Biskop Eiler Hagerup paa 8de Søndag efter Trinitatis (15. Juli) prædikede for dem over Dagens Evangelium, »Vogter eder for de falske Profeter«. Han gjorde det paa en Maade, der viste, at han, der i sin Tid havde været

¹⁾ Se Kh. Saml. 5. R. III, 784. I den latinske Mindetale, Prof. J. F. Reuss holdt paa Universitetet efter Markgrevindens Død 1737 (trykt i Dän. Bibl. II, 445 ff.) fortæller han (S. 489), hvad han havde hørt af hendes egen Mund, om det overordentlig gunstige Indtryk, hun havde faaet af Nordmændene, hvis Troskab mod Kongen, Retskaffenhed og øvrige gode Egenskaber hun priste i høje Toner, idet hun betragtede det som et udmærket Udbytte af Rejsen, at hun ret havde lært dette brave Folk at kjende. Samtidig fortæller Reuss, at Markgrevinden forstod det danske Sprog og havde en betydelig Samling af ældre og nyere dansk Litteratur.

Medlem af »Syvstjernen«, og var baaren frem af den pietistiske Strømning, der gik gennem hin Kreds, nu indtog et ganske andet Stade, og forholdt sig stærkt kritisk overfor alt nyt paa det kirkelige Omraade.

Dette viser sig navnlig i Indledningen (Exordium), der i sig selv er en hel Prædiken over 1. Joh. 2,24: »Dersom det, som I hørte af Begyndelsen, bliver i Eder, skulle I og blive i Sønnen og i Faderen«, i Udviklingen af hvilket Skriftsted han afviser alle Nyheder, og særlig »den djævelske Superstition, som vil have al Slags Fuldkommenhed, som ikke er hørt af Begyndelsen«. I selve Prædiken, der bestaar af 3 Afsnit og en uendelig lang Slutningsbøn, slaar Forfatteren af Hjertens Lyst løs paa »de falske Profeter«, og kjender man Tidens Rørelser, er det ikke saa vanskeligt i mange Tilfælde at finde Adressen.

Om Kongen, der i Slutningsbønnen hæves til Skyerne, har fundet Behag i denne lange Tale, vide vi ikke; men en af de opvakte Hofdamer, der var med i Følget, Frøken Seidewitz, fandt sig beføjet til at sende Biskoppen en længere (tydsk) Skrivelse, hvori hun gik i Rette med ham for flere af hans Udtalelser. Hagerup gav udførligt Tilsvær (paa Tydsk) og forsvarede sit Standpunkt med ikke ringe Dygtighed, idet han for øvrigt lod den fromme Dame vide, at det faldt ham noget fremmed at forhandle slige Sager med en Kvinde, da de bedre egnede sig til Drøftelse mellem Mænd¹⁾.

Biskop Hagerups Tale blev, vistnok ved hans egen Foranstaltning, udbredt i Afskrifter og samme Aar trykt i Trondhjem²⁾. Den kom saaledes ogsaa Biskop Peder Hersleb i Kristiania for Øje, der, da han i anden Anled-

¹⁾ Begge Skrivelser var trykte i »Fortgesetzte Nachrichten von alten u. neuen theol. Sachen«. Leipzig 1733, S. 504 ff. Afskrift i Kallske Saml. 102 Fol.

²⁾ Worms Lexicon I, 387. Exemplarer af den trykte Prædiken findes næppe her i Landet, men vel Afskrifter, bl. a. i Thottske Saml. 1592. 4to.

ning havde et Regnskab at opgjøre med Hagerup, ogsaa tog sig for at gaa sin Embedsbroders Tale efter med en skarp Fil.

Sagen var den, at Hersleb, der var bleven meget ilde berørt ved den Gang, hans fromme Broders, Hr. Ole Herslebs, Sag havde taget, og aabenbart trængende til en Udladning af sine Følelser, men endnu ikke kjendt med Hagerups Prædiken, tilskrev denne sin gamle Skole- og Studiefælle følgende fortrolige Brev:

— — Hvad synes Dig om min Broders Paafund? Det har bedrøvet mig inderlig, og det kom mig i en ubelejlig Tid¹⁾. Sagen selv har sin Rigtighed nok; thi der er vel ingen retsindig Præst, som ej har befundet, at den Absolution |: endogsaa conditional, som dog er tvert imod Ritual :| er lidet grundet i Guds Ord, in praxi primitivæ Ecclesiæ, og er introduceret i de obscure Tider; at den er jo en Pinebænk for en redelig Præsts Samvittighed, at den er et ludibrium for kloge Verdensbørn, at den er en pur Ceremoni for oplyste Gudsbørn, at den er en Styrke for Synd og et Castel for Satans Rige hos vankundige og skjødesløse. Den Sag er rigtig nok; jeg tror ej, at nogen tvivler derom. Men Skriftestol er andet. Gud forbyde, den skulde afskaffes, eller Sacramentet staa aabent for enhver uden den Barriere eller Bulværk; det og min Broder har declareret, og det er saa langt fra, at han sigter til Skriftestolens Afskaffelse, at han meget mere declarerer aldrig at uddele Sacramentet uden en Conference mellem Præst og Communicant. Men Maaden, min Broder har gjort det paa, er uret; den damner sig selv; ja jeg selv har tilskrevet ham, at han just, ja nødvendig maatte afsættes fra Embedet, for at hindre, saa længe hindres kan, større Uro i Guds Kirke og skjules dens nævos, saa længe de kan skjules. Min Broder og selv har ikke søgt andet. Jeg gad gjerne vide din oprigtige Mening om Absolution i Christi Sted i den hellige Trefol-

¹⁾ Vistnok fordi Kongen da var i Norge.

digheds Navn, saadan som den bruges, om den ikke er mod det andet Bud? Jeg holder den Absolution mere skadelig for Christi Rige end gavnlig, og ønsker, at den paa en god Maade kunde forandres til Forbedring. — —

Christiania 8. Aug. 1733.

*P. Hersleb*¹⁾.

I den bevægede Stemning, som Efterretningen om Broderens Skjæbne havde sat Hersleb, har han formodentlig ogsaa skrevet følgende, som det synes til en af Præsterne i Kjøbenhavn rettede Brev²⁾.

»Extract af et Brev, skrevet i Norge d. 8de Aug. 1733.

Autor menes Hersleb.«

I Præster i Kjøbenhavn, hvor vil især eders Regnskab blive svært. Dog de skulle ej gjøre det længe, thi jeg vil ej tale om Pietister og de, som derfor holdes, og de ere ikke faa; men alle honette vittige Folk ere blevne saa kloge, at de kjøbenhavnske Præsters Buldren, deres jevnlige Dirisioner paa Prædikestolen, deres Alarm, de gjøre om de Ting, der aldrig har været til, er bleven til en Spot og Foragt, ja Had for Folk; men Frugten desværre er denne, at det gode med det onde bliver forkastet, at Religionen ved Præsternes Absurditeter bliver holdt for absurd. Den gode Mag: Hunderup er nu død, han lod sig og forføre for et halvt Aar siden at prædike mod Pietisterne, eller rettere pieté, thi ellers kunde han ej begaaet sig for de andre, og han var jaget i Frygt for selv at holdes for Pietist, hvis han det ej gjorde; men Folk har observeret, og sandelig for 3 Maaneder siden er det mig tilskrevet, at han fra den Dag af har forsvundet og forgaaet som en Skygge, indtil han nu er død³⁾.

¹⁾ I »Fortgesetzte Sammlungen von alten u. neuen theol. Sachen«, Leipzig 1733, S. 496—7 findes en latinsk Oversættelse af dette Brev.

²⁾ Afskrift i Kallske Saml. 102, Fol. og flere Steder.

³⁾ M. Peder Hunderup, Sognepræst ved S. Nicolai Kirke, døde 1. Aug. 1733. Tidligere havde han været resid. Kapellan ved Trinitatis

Herslebs Brev var den 14. Aug. kommet Hagerup i Hænde. Denne gav sig straks i Lag med at svare, som det fremgaar af et Brev, han samme Dag tilskrev Gehejmeraad og Statsminister Iver Rosenkrantz, der var med Kongen i Trondhjem. Af dette Brev kan følgende Udtog her meddeles:

Hagerup takker i stærke Udtryk for den Velvillie, Rosenkrantz havde vist ham, og ønsker Kongen og hans Følge en lykkelig Hjemrejse. Han sender Rosenkrantz et Par af sine Prædikener, en, som han havde holdt for Kongen, og en, som R. havde hørt og udbedt sig Afskrift af. Om disse Prædikener siger han: »Si relegendi tædium devorare potes, potes et gratiosissime judicare, me cum Fanaticis non facere, Evangelicæ Veritatis tenacissimum me, et dolere, quod Justus Jehova Judex permittat in Metropolitana Danorum Ecclesia, et eo quidem loco, ubi nos, nostri parentes, avi et atavi nostri sincerum religionis sensum et cultum didicimus, excitari homines novaturientes et superbos, qui calamistratam (!) Theologiam, Præceptoribus nostris non quidem ignotam, sed semper ab illis strenue repudiatam et ex Verbo divino solide refutatam, introducere conantur. Doleo et vehementer, doleo fucum fieri optimo magistratui, et multis bonis impositum iri ab his deceptis et decipientibus, qui aliud prætendentes, aliud agentes, totum religionis negotium in discrimen præsentissimum adducunt. Deus avertat errores et convertat errantes! Benedicat Tuæ Excellentiæ et conservet Te, qui sinceram ecclesiæ doctrinam et pacem sollicite conservas, qui eandem hucusque constanter tutatus es, et in posterum quoque magnanime defensurus. — —

Nidrosiæ die 14. Aug. 1733.

Kirke. I den Prædiken, den bekjendte P. N. Holst holdt i Trin. Kirke 14. Sønd. e. Trin. 1733, omtaler han sine nærmeste Formænd saaledes: »Den højtbegavede Blicher, den sagtmodige Hunderup, den livlige Dorschæus ere de, som have opmuntret mig i mit Arbejde. Jeg staar i deres Sted.»

Efterskrift: Attulit Tabellarius hodie literas ab Episcopo Christianiensi, in quibus suam aperit sententiam de controversia circa privatam Absolutionem, qvæ nunc agitari cæpta. Qvomodo mihi displicuit, videre placeat Excellentie Tuæ ex meo responso, qvod ex tempore indignabundo calamo dedi, et Tuo gratioso iudicio commendo¹).

Skjönt Herslebs Brev var ganske privat, synes Hagerup med Iver at have grebet Lejligheden til at fremhæve sig selv paa sin gamle Kammerats og Embedsfælles Bekostning. Han nøjedes nemlig ikke med at give Hersleb Svar paa Tiltale; men han sørgede ogsaa for, at Svaret blev bekjendt ved Afskrifter, og da det var affattet paa Latin, som alle jo ikke forstod, drog han ogsaa Omsorg for, at en dansk Oversættelse kom ud blandt Folk. Brevet i dets latinske Form findes trykt i »Fortgesetzte Samml. von alten u. neuen theol. Sachen« 1733, S. 498 ff. Oversættelsen skal her meddeles²) med Rettelse af enkelte Steder, hvor den danske Gjengivelse af den latinske Original er misvisende eller mindre forstaaelig.

Kjære Hr Broder!

Igaar kom dit Brev mig til Hænde, hvis fornemste Indhold er om den private Afløsning, hvorom Du spørger, hvad min Mening er, som Du da af disse efterfølgende Linier kan se.

I. Holder jeg for, at den private Absolution er en vigtig og alvorlig Sag, som grunder sig paa Guds Ord og Forjættelse. Christus har selv givet Prædike-Embedet Magt til at forlade Synder, det er at tilsige Syndernes Forladelse, Joh: XX: Ligesom Faderen har sendt mig etc. Men Faderen sendte mig, Luc. IV. Es. LXI. til at forkynde Evangelium

¹) Gl. Afskrift bl. Werlauffs Saml. Nr. 31 i Kgl. Bibl. Her findes ogsaa en gl. Afskrift af Hagerups Svar til Hersleb ang. det private Skriftemaal, hvorom der ovf. er Tale.

²) Efter et Afskrift i Thottske Saml. 1592. 4to.

for de fattige og helbrede dem, som haver en sønderknuset Aand, og at prædike Forladelse etc.

II. Magt til at afløse, enten den øves publicke og almindeligvis eller privat og personligvis, er det dog den samme af Gud indstiftede Magt. Evangelii Forjættelse er ej alene kraftig, naar den i Almindelighed forkyndes og i den almindelige Prædiken fattes og begribes, men endog naar den sker ved Præster og i Enrum tilsiges enhver Person især; den private Afløsning forlader ikke anderledes Synder, end at den i Enrum og for hver især tilsiger Forladelse, hvilken Tilsigelse, fordi det er Aandens Tjeneste, hvorved Gud forlader Synder, enten den kaldes personlig og særdeles (specialis) eller privat, er den kraftig til Forladelse; det er altsammen Evangelium og den samme Kraft, enten den forkyndes i Almindelighed for mange eller i Særdeleshed for en enkelt eller faa; og for vor Tros Svagheds Skyld vil Gud, til en fuldere og fastere Trøst, at Naadens Forjættelse ikke alene skal fremsættes i Almindelighed for mange, men endog i Særdeleshed tilegnes enhver især, som forlanger det, ved Tilsigelsen efter Christi Exempel, Matth: IX, Luc: VII, efter Christi Befaling, Luc XXIV. — —

III. At dette siges: Jeg tilsiger Dig i Christi Sted, i Navn etc: det mener jeg er en skriftmæssig Formular; thi 2. Cor: V. har Gud givet os Forligelsens Tjeneste. Hvorledes? ved det han oprettede Forligelsens Ord iblandt os: vi ere for Christo, det er i Christi Sted, Sendebud, ligesom Gud formanede formedelst os. Ligesom derfor Guds Tjenere ere Guds Medarbejdere i de andre Embeds-Forretninger, ligedan og her, og man bør ikke nægte Prædike-Embedet den Værdighed og Myndighed, som Guds Ord selv tilstaar det. Vi give Afløsning i Christi Sted, og Christus giver Afløsning ved os.

IV. Afløsningens Formular bør være uden og ikke med Condition, fordi den er evangelisk; thi lad være, det er fornødent, at der skal være en sand Anger og Ruelse og et godt Forsæt hos dem, som søge Afløsning, dog beroer

ikke Afløsningens Kraft og Trøst paa vores enten Anger eller Forsæt; Forladelse tilsiges ikke efter vore enten Egen-skaber eller Gjerninger, men uforskyldt formedelst Jesum Christum; ej heller bør Troen i Afløsningen bringes derhen, at den efter vor Ruelsers Størrelse eller Beskaffenhed skal slutte om Forladelsen. Omvendelsens Vilkaar udkræves af dem, som søge Afløsning, og uden hvilken Afløsningen nytter intet. Men Afløsningen selv bør ikke være med Vilkaar, at den kan være efter Evangelium og ikke efter Loven, ligesom den Formular, der bruges i Altarens Sacramente, er ikke med Vilkaar, men uden Vilkaar, som og den Formular, der bruges i Daaben, kan ikke være med Vilkaar, men uden Vilkaar. I mine Øren lyder Absolutionen med Vilkaar som ingen Absolution; jeg begjærer ikke at afløses under Vilkaar af mine egne Gjerninger, hvilke jeg ikke kan være vis paa, om jeg har dem i en fuldkommen Grad, og saaledes er jeg altid uvis om min Synds Forladelse. Bekjendt er Novatianernes Vildfarelse om en tvivlsom og uvis Absolution.

V. Hænders Paalæggelse i Skriftestolen: at dertil berammes en vis Tid, at de, som gaar til Skrifte, skal falde paa Knæ, sidde eller staa, alt dette gaar Kirkens Skikke an; om saadanne udvortes Gebærder og Skikke er der hverken Befalning eller Forjættelse; man maa nøje skille de private Afløsnings-Skikke fra Afløsningen i sig selv, hvilke Skikke derfor ikke er af en uforbigængelig Fornødenhed; men i deres rette Brug fører de megen Nytte og Fordel med sig og hører til vores Kirkes udvortes Disciplin; i saa Maade bør de ingenlunde ilde omtales, ej heller i Flæng forkastes eller foragtes, men i Guds frygt bruges.

VI. Det er en højt magtpaaliggende Sag, naar der tvistes om, hvad Afløsningen, dens Virkning og dens Trøst er, paa hvad Fundament Afløsningens Kraft og Trøst grunder sig. Vore gudfrygtige Forfædre har havt de vigtigste Aarsager for sig, som har anordnet i vore Kirker, at det private Skriftemaal og Afløsning skal beholdes; de

har ved den private Afløsning taget Hensyn til bange og forskrækkede Samvittigheder. Saa mange, som er beladte med en øm og bange Samvittighed, kan ikke med en fast Tro slutte, at den evangeliske Forjættelse hører dem til; de trænger til Haandspaalæggelse og en personlig Tilsigelse, at de ikke skal tvivle, men deres Tro stadfæstes ved Afføsningens Brug. Dernæst, om man vil afskaffe den private Afløsning, sig mig saa, kjære, hvad Bevis er der da tilbage i vor Kirke paa den Articul, at Prædike-Embedet har Magt til at forlade Synder? Hvad Brug har vi da for Himmeriges Nøgler? Endelig, hvor stor en Nytte er der ikke ved denne Skik, naar den ret sættes i Værk, til at oplære de unge og vankundige og til at prøve alle dem, som agter sig til Guds Bord.

VII. De Ord, som staar i den augsburgske Bekjendelses 11te Art: og i Luthers mindre Catechismo er noksom bekjendte. Luther siger og i den 3die Post af de saakaldede schmalkaldiske Artikler 8de Part fyndig og tydelig sin Mening. Skriftemaal og Afløsning bør ingenlunde afskaffes i den christne Kirke for de ømme og bange Samvittigheders Skyld og for den kaade og uregjerlige Ungdom. Med stor Alvorlighed taler han paa et andet Sted: Dersom der var 1000 Verdener til, vilde jeg heller miste alle Ting end tillade den mindste Part af denne Skik at afskaffes. Elskværdig er den Melanchtons Tale: Elsker den private Absolutions Skik, thi dersom den Skik blev afskaffet, hvordan skulde da den christne Kirke blive? Endelig ogsaa: Den Skik er et Bevis paa, at der er Synds-Forladelse i den christne Kirke og Menighed. Jeg havde vel mere at erindre, men Lejligheden er ikke denne Gang dertil, det er nok til at tilkjendegive min Mening om dette Spørgsmaal. Saaledes har jeg selv lært, saaledes lærer jeg andre, og saaledes vil jeg lære, og er hellere færdig at lade mit Liv end tillade, at den mindste Part af denne Skik skal afskaffes.

Heraf slutter Du lettelig, hvor fremmed, vrangmenende og afskyelig din Skrivemaade kom mig for, hvorved Du

ligesom i en afgjort Sag fordømmer den private Afløsning og dens Skikke, hvorved Du med saa mange uanstændige Talemaader udhegler ikke Tingens Misbrug, men Tingen selv; Du skjælder den for en Pinebænk, et Spilfægteri, en Skanse for Satan, en Fæstning for Synden, og endelig en blot og bar Ceremoni. Det smertede mig, min Broder, det smertede mig højlig, da jeg læste det; det er en uanstændig Tale for en evangelisk Biskop, den støder alle dem, som ere Elskere af den evangeliske Sandhed; og visselig viger den fra Sandhed. Den har ikke været ubekjendt for vore Læremestre, men den er bevist at være skadelig og forkastelig, saa at vi og ere pligtige til at igjendrive og forkaste den. Lad Absolutionen i sig selv blive hellig, gudelig, prisværdig og fuld af Trøst; lad dens Misbrug dadles og rettes. Dersom Du vilde gaa saa vidt at sige, at den private Afløsnings Misbrug er alene levnet os, og at den rette og sande Brug af den allerhelligste Indstiftelse er undergaaet, saa kunde Du være taalelig og staa til at undskylde, endskjønt Du og med den Snak gjorde vor Kirke Uret. Jeg har forsøgt andet, og jeg veed vist og fast, at saavel den rette Brug af Absolutionen øves her, som den sørgeligste Misbrug baade her og alle vegne.

Jeg er en af dem, som Skriftestolen har foraarsaget mange Slags Ængstelser og Bekymringer; men den samme har og paa mange Maader glædet og fornøjet mig, derfor har jeg elsket den højt og skal stræbe at holde den ved Magt, og Gud give, jeg alle vegne kunde se den befriet fra Misbrug. Jeg kjender Misbrugen, og jeg er heller ikke ukjendt med, paa hvad Maade den kan rettes; men den rettes til det værre, naar man skjælder og smelder paa Absolutionen selv, naar man vil have den afskaffet, naar man paa mange Maader (*non uno modo*) paastaar at faa den forandret. Kan Kirkens Skade dermed heles? Kan man derved faa en bedre Christendom? Er det at nedbryde Satans Skanser og Fæstninger? Kjæreste Broder, denne Sag bør dybere at granskes og eftertænkes, og tag Dig vare, at Guds hele Sag ikke

herved skal lide Spot og Skade. Det gjør mig ondt, at Du endog for Kongen selv har talt saa skammelige Ord imod den private Afløsning, saa han maaske har fattet en vrang Tanke om den hele Sag. Jeg er af en langt anden Tanke; jeg ærer højlig alle Naadens Midler; jeg ærer højlig Prædike-Embedets Værdighed, der er grundet paa Guds Ord; jeg ærer højlig Kirkens Skikke, der ere indførte og samtykte af saa store Guds Mænd.

Vi maa ikke være saa hovmodige og selvkloge, at ville indbilde os at kunne finde dem bedre. Men behager Dig at høre en broderlig Formaning, saa erklær din Nidkærhed imod Misbrugen alene. Skaan de gudeligste og helligste Skikke, og kald ikke den private Afløsning enten et Kirkeran (sacrilegium) eller Guds Navns Vanhelligelse, saa er Sagen god, og vi skal samle vore Raad sammen, hvorledes vi kan afskaffe Misbrugen, om det behager Gud at gjøre vort Arbejde nytteligt for den christne Menighed. Endelig slutter jeg med Chemnitz's eftertænkelige Ord: De, som afskaffer i den christne Kirke den private Afløsnings Brug, som med Evangelii Ord ved Guds Ords Tjenere tilsiges, med dem har vor Kirke intet Fællesskab. — —

Trondhjem d. 15. Aug. 1733.

E. Hagerup.

Paa denne Skrivelse gav Hersleb følgende skarpe Svar¹⁾:

Højærværdige, højtærede Ven!

Undrer Du Dig, at jeg ikke har besvaret din Skrivelse af Dato 15de August, da maa Du vide, at jeg og undrer mig over at se et latinsk Brev fra Dig, efter at vi nu i 14 Aar har corresponderet paa dansk, ofte i theologiske Materier. Jeg gjorde mig strax Spekulationer derover, og var moxen af de Tanker, at Du havde glemt dit Modersmaal, siden Du blev Biskop, efterdi det mærkedes, at Du

¹⁾ Afskrifter i Thottske Saml. 1592, 4to, Kallske Saml. 402 Fol. Ny kgl. Saml. 1163, 4to, sammenlignede.

har glemt Dig selv og din forrige Methode i mange Stykker. Men mindst kunde jeg lugte den Hemmelighed derunder, at Du havde i Sinde at divulgere dit Brev, og derfor skrev det paa Latin, at den lærde Verden af dette Mesterstykke kunde se tillige baade din Færdighed i Latinen og din Dybhed i Theologien. Jeg tvivler ikke paa, at saa rar en Piece ogsaa snart ses paa Prent blandt de danske lærde Sager, og saa længe vil jeg tøve med dets rette Besvarelse, at vi to, min Broder, og kan se vore Navne paa Prent og indlægge os et Navn med en Penne-Krig. Vi har tilforn i de lærde Journaler et Brev fra en Bisp i Trondhjem, som og havde skrevet En til sub sigillo paa Latin; men andre, som fandt dette Brev værd at komme ud for at kritisere over, at en Bisp havde saa skrevet, lod det komme i Trykken, og det kan gaa Dig ligesaa. Men kjære! kan jeg ikke af Dig faa at vide Aarsagen, hvorfor Dit Brev, som var skrevet sub sigillo til mig ligesom mit til Dig, er af Dig udspreedt, saa at det løber om i hele Kjøbenhavn og, paa det alle kan læse det, endogsaa er verteret paa Dansk? Ingen kan have fordret det af Dig; thi ingen kunde vide, at den Materie mellem Dig og mig blev ventileret, saa maa det være sket studio af Dig selv, enten at Du agtede at gjøre mig en Tort dermed, eller Du vilde gjøre Dig en Ære deraf. Er det af første Aarsag, saa fortryder Du vel ikke paa, og Du unddrager Dig vel ikke selv fra at sættes blandt deres Tal, som Skriften kalder falske Brødre, allerhelst da det er ikke første Gang, jeg har fundet den Uredelighed hos Dig. Du husker vel, hvordan Du paa din Rejse til Kjøbenhavn udfrittede af mig, som en fortrolig Ven, alt hvad Du vilde, og siden i Kjøbenhavn gik til hver især og sagde det igjen og lagde mere til forat skaffe mig Fjender og Dig Venner; men det bekom Dig saa vel, at de samme forafskyede saadan Falskhed og lod mig det vide igjen, hvad for en ærlig Ven jeg havde i Dig. Du husker vel, hvordan Du udfrittede, hvad jeg vilde erklære mig i en vis Sag |: men tiede for mig, at den, som havde den smudsige Sag, var

din Fætter; thi havde jeg det vidst, havde jeg det vel tiet, efterdi jeg fra lang Tid har erfaret, at Fætterskab hos Dig gjælder mere end Pietet og Samvittighed :| og Du derpaa rejsede hen til samme Fætter og underrettede ham om alt. Du husker vel endnu flere Ting, og har Du glemt dem, saa skal jeg, om Du begjærer det, erindre Dig dem og tillige Aarsagen, hvorfor Du er mig vred.

Nu, er dette dit Brevs Udspredelse sket mig til Tort, da kan jeg fortælle Dig, at Du endnu ikke har naaet dit Maal, som Udgangen vil udvise, men vel at Du har røbet dit Gemyt, og af andre, før jeg vidste, at dit Brev var i fleres Hænder, faaet den fortjente Character. Iblandt de Curiositeter, jeg har fundet i de gamle Sager, er ogsaa denne, at paa samme Tid der var en Bisp i Christiania, som hed Mag. Jens Rew, var og en Biskop i Trondhjem, som hed Mag. Hans Gaas, omtrent mellem 1530 og 1550. Jeg tror Du har Lyst til at have det om igjen i dette Seculo, at Ræven skal være i Trondhjem og Gaasen i Christiania; men det maa Du tro, at din Ræv ej skal bide min Gaas længere, end jeg selv vil.

Men er det sket af den anden Aarsag, for at gjøre Dig Ære deraf, at Du har saa fejlet mig af, saa tapper forsvaret din Sag, da kan jeg fortælle Dig, at Du er mærkelig bedragen; thi siden dit Brev er kommet ud, ja og verteret paa Dansk, har mange, som før var stærkt paa din Mening, i Tanke at den var bedre grundet, ganske frafaldet, da de af dit Brev har set, at den staar paa alt for svage Fødder, saa at virkelig dine Argumenters Elendighed har aabnet Øjnene paa mange, foruden det at andre, som ej vil kritisere i Sagen selv, har gjort Dig den store Ære og dømt meget ret om det Gemyt, som vilde udsprede det, som i Fortrolighed var skrevet Dig til; og mere Ære deraf vil jeg spaa Dig med Tiden, naar din Intention bliver mere kundbar og din profunde Defension nøjere bliver ventiteret. Dette maa være nok sagt om dit Brevs Udspredelse, som har voldet denne Besvarelse. Men nu at komme til Sagen

selv, da er derved 3 Ting at agte: Sproget, Sagen selv og dens Argumenter.

1. Sproget. Da burde jeg maaske svaret i samme Sprog; men jeg svarer paa Dansk |: og lader Dig Frihed at tænke, at jeg har glemt min Latin :| og det (a) fordi Du har havt den Omsorg, eller andre paa dine Vegne, at lade det vertere paa Dansk, saa kan Du eller de slippe den Umage at translaterere dette; thi de lærde blandt os forstaar Dansk, men ikke alle forstaar Latin, og Du er vel dog saa billig at drage Omsorg for, at mit Svar kommer lige saa vidt som dit Brev; (b) fordi al den Theologi, der ikke lader sig saa vel udsige i andre brugelige Sprog, som paa Latin, holder jeg suspect; jeg er vis paa, at al den Lærdoms Sandhed, som Gud vil, at vi skal tro, den kan udsiges, forsvares og forklares i alle Sprog, og al den Lærdom, som behøver et vist Sprog at forsares med, er falsk; thi den er da kun grundet paa Stylder, scholastiske Terminis og Distinctioner, meget mere saadan Materie, som vi taler om; thi den angaar de ulærde ligesaa meget og mere end de lærde, derfor bør den ikke bevises med andet end det, som alle kan forstaa. (c) Men dersom dit Brev skal anses som et Chartel, at udfordre mig til en pedantisk Krig, da vil jeg møde Dig og se til, om ikke mine latinske Breve kan have ligesaa god en Art som dine tyske¹⁾, hvilke Du burde ikke befatte Dig med, at ikke andre skal moqvære sig over en Bisp, som vil skrive i et Sprog, et saa gammelt Sprog, og ikke kan sætte en Linie uden Fejl.

2. Hvad Sagen selv angaar, da har jeg vel ikke Copie af mit Brev til Dig, men det veed jeg vist, at jeg ikke har havt i Sinde at spørge Dig om din Mening om Skriftestolen, som Du forklarer det; thi den kunde jeg vel forud vide, jeg som kjender Dig, at Du altid har været meget for den Papatu Clericorum; men jeg spurgte om din Mening anlangende den Handel i Kjøbenhavn og det, som min Broder

¹⁾ Formodentlig sigtes til Hagerups tyske Brev til Frøken Seidewitz (s. foran, S. 691).

havde gjort, derhos og disapproberede det, han havde gjort, og Maaden, han havde gjort det paa; men af den Anledning yttrede sig i Fortrolighed mine Tanker om Absolutionens Formular, hvorudi jeg end længere gjerne kunde og vilde correspondere og conferere med Dig, dersom Du ikke ved Brevets Udspredelse havde gjort det til en publique Sag. Men nu tør Du ikke vente, at jeg udlader mig mere derom, saa jeg og med ingen anden har villet raisonnere derom, thi jeg holder det ulovligt og stridigt mod Ritualen. Du veed min Mening, og den er jeg vis og grundet i, og dine stakkels Argumenter alt for svage til at rygge mig; men min Mening lærer jeg hverken offentlig eller udspreder og offentlig ventilerer, indtil Kongen, som Summus Episcopus, der har bundet os med Ed til sit Ritual, kunde finde for godt at lade den Sag undersøge og tillade, at den blev ventileret. Jeg veed og din Mening og kjender Dig altfor vel fra din Ungdom af, at jeg skulde vente, at Du skulde lade Dig noget af andre overbevise, Du, som er vant til med en dictatorisk Air alting at decidere og gjerne vil være *αὐτός ἔφα*. Din Mening kan Du og altid forsvare, thi Du har Ritualen for Dig, og mod den disputerer ingen, saa Du altid beholder Ret og kan gloriere som Don Quichote, naar han fægtede mod Skygger og mod Træer; med eet Ord, Du veed, at saa længe jeg var Præst, har jeg absolveret som andre og søgt at redde min Samvittighed det bedste jeg kunde; saa længe jeg kunde, har jeg og persvaderet min Broder dertil og ment at overbevise ham, at det kunde ske med en god Samvittighed, efterdi vi var bundne dertil med Lov og Ed. Nu jeg er Bisp, lader jeg mig absolvere af Præsten, ligesaavel som andre, og tager mig intet ud. Jeg og i mit Stift efter Ed og Pligt skal holde over Ritualen og Kirkens Skikke saa retsindig som nogen, og ikke taale, at nogen egenmægtig derudi skal gjøre Forandring. Jeg holder det ulovligt og uforsvarligt at lære derimod, at forvirre de enfoldige, altsaa ogsaa ulovligt for mig at skrive mere derimod, nu da Du har gjort det til

en publique Sag. Men det har jeg Magt til, at have en anden Mening derom, den jeg mener at være bedre grundet i Guds Ord. Det har jeg og Lov til, samme Mening sub sigillo til en Ven, til en gejstlig Mand, som Bisp til Bisp, at give tilkjende, men at Du divulgere saadan min Mening uden at melde Omstændigheder, uden at melde, at jeg disapproberer den egenmægtige Afskaffelse, og Du derved søger for Publico at gjøre mig suspect for at føre falsk Lærdom, og det mig, en Bisp, hvis Ryktes Beskjærmelse Kongens Lov in specie har gjort et Gjærde om, pag. 341. Der foruden kunde jeg paaføre Dig actionem injuriarum, og endnu reserverer mig min Ret, naar Tiden er til fuld Reparation ved en retfærdig Konges Godtfindende.

3. Hvad dine Argumenter angaar, da maa Du ikke tænke, at jeg agter at refutere dem; thi (a) holder jeg ulovligt og mod Ritualen at ventilere den Sag nu, da jeg ser, at Du tager Dig Frihed til at divulgere, hvad Dig tilskrives sub sigillo; (b) holder jeg det ikke Umagen værd, da jeg hører, andre har forundret sig over, at den Sag havde ikke bedre Grund, og at Du, naar Du vilde bevise din Tapperhed og slaa Dig til Ridder, ikke havde bedre Vaaben. (c) Holdt jeg det lovligt at ventilere, skulde jeg let skaffe Dig nogle paa Halsen, som skulde gjøre Dig det broget nok og komme Dig til at angre, at Du har begyndt dette, og Du skulde slippe dine Vaaben og krybe bag Ritualen og holde den som et Skjul for Dig, saa at dertil ikke skulde behøves, at en Bisp, som har andet at tage vare paa, skulde spille sin Tid. (d) Kan jeg spare den Umage, thi Du kan ikkun læse Langii Antibarbarum, hvor Du kan finde dine og meget bedre Argumenter solide refuterede. (e) Jeg undrer, at Du har ikke taget til Hjælp den skjønne, admirable Bog: Deutschmanni Beichtstuhl von dem grossen Jehova in Paradies gestiftet, von Patriarchen, Mose und Propheten gebraucht, von Christo erneuert, von den Apostlen durch die ganze Welt ausgebreitet, von Luthero wieder eingerichtet. Hvad skjønne Argumenter kunde

Du ikke af den have faaet! Dog det er sandt, jeg erindrer, at da Du blev Bisp, vilde Du sælge alle dine Bøger og slet ingen beholde uden Biblen, Du, som har nok i din egen Visdoms Forraad¹⁾; men det kjendes ogsaa paa dine Argumenter. Dette maa jeg dog i Fortrolighed sige Dig, (1) at naar Du vil tage Dig paa at forsvare den Sag, jeg havde da ventet noget bedre og solidere af Dig efter den Opinion, jeg stedse har havt om Dig; (2) at jeg virkelig beklager, at Du skulde blotte den Sag; thi jeg vilde gjerne, at Sagen, saalænge den skal vedvare, blev i Æstime. (3) at skjønt jeg er af en anden Mening end Du, jeg dog, om jeg vilde paatage mig det, vilde finde langt bedre Argumenter. (4) Jeg vilde i Sandhed undskylde Dig af de første Ord i Brevet, at Du har extempore svaret paa mit Brev, og altsaa skrevet uden Overlæg blandt andre Occupationer, som en Bisp gjerne har om Postdagen; men da jeg nu ser, at Du har taget Copie deraf og udspreidt det, ja siger, at Du har sendt det paa høje Steder, maa jeg slutte, at Du selv har Indbildning derom, at det er meget vel skrevet, og at det var Synd, at saadan en rar Piece skulde skjules blandt mine Papirer, eller af mig, som ej havde Forstand derpaa, bruges til noget andet. (5) Dersom nogen paa Closteret havde brugt disse Argumenter, kunde man tolereret dem, ja rost dem; men at en Bisp vil bruge dem in re tam seria, og det til en Bisp, som han veed at være af en anden Mening, det er vanskeligt at undskylde, og i det mindste skulde man af saadan Mand ikke vente saa grove Fejl, at convertere Statum controversiæ, at begaa fast ved hver Linie petitiones principii, ignorantiam elenchi, fallacias feré omnes, at confundere Syndernes Forladelse med Skriftestolen, ligesom det ene ikke kan bestaa uden det andet, confundere Skriftestol in genere med Absolution, confundere Absolution selv med Absolutions Formul, og confundere Absolutions Formul med den Maade, som den

¹⁾ I nogle Afskrifter tilføjes det Spørgsmaal: „Hvem er Suffenus, du eller jeg.“ (S. en Poet, der var forelsket i sine egne Vers).

nu bruges, confundere Evangelii Trøstes-Forladelses-Forkyndelse ved Ordet med en dictatorisk plenipotentiarisk Absolution, uden Forskjel paa Subjecto, uden Prøve, uden Confession, saa naar alt det i dit Brev fratages, som er extra statum controversiæ, saa bliver i dit Brev intet tilbage uden Exclamationer.

Men skjønt jeg ikke vil refutere dine Argumenter af Aarsag, som sagt er, saa maa jeg dog dette melde, at jeg ikke nok kan undre, at Du, som saa tidt beraaber Dig paa den store Mand, som vi bør ære |: Præceptoris nostri, tanti viri Dei :| at Du dog ikke undser Dig ved aabenbare at imodsige vore største Theologis, ex. gr: Hunnius, Baldvinus, Meisnerus, Tarnovius, Qvenstedius, Olearius, Carpzovius, ja vor store Lutherus selv, som saa tidt, saa tydelig, saa enstemmelig siger, at Skriftestol er ikke befalet af Gud, men af Mennesker indstiftet, og derfor ikke nødvendig, men fri adiaphorum. Ja Tarnovius, naar nogen vil forklare Joh. XX om Skriftestolen, som Du gjør, beraaber sig paa alle orthodoxorum enstemmige og almindelige Samtykke, at det Sprog ikke hører derhen; og som disse taler endda om Skriftestol in genere og om Confessione privata, da jeg dog ikkun har talt om ipsa formula confessionis; men Du imod dem alle paastaar, at den har Grund i Skriften, ja at det er saadan Punct i Religionen, for hvilken Du udtrykkelig skriver at ville udøse Blod, heller end taale, at mindste Tøddel deraf skal forandres, hvilket sandelig ikke kan passe uden paa saadan Lærdom, som af Gud udtrykkelig er os lært og befalet til Salighed. Kjære Ven, spar dit Blod til den Strid, der tales om Ebr. XII,4.

Jeg kan ogsaa ikke noksom undre mig over, at Du vil beraabe Dig paa den Augsb. Confession |: hvilken hos mig skal være hellig og ubrødelig :| naar jeg ikke skal tro, at Du vil være saa haard og ubarmhjertig at nægte hele Sverigs Rige, den Strasburgiske, Østfrisiske og mange andre Lutherske Kirker dit Broderskab, eller beskyldte dem, at de ikke ere den Augsburgske Confessions Forvante, fordi de

har ikke den Absolutionsformul som vi, skjønt de har *Clavem solventem et ligantem* som vi. Vis mig den Absolutionsformul i den Augsburgske Confession!

Jeg troede næppe mine Øjne, da jeg læste de Ord: *Absolutio debet esse absoluta, non conditionata, alias non Evangelica sed legalis*. Altsaa er det ikke evangelisk talt: si credis salvaberis, ikke evangelisk talt af Christo: hver som tror, skal ikke fortabes; ikke evangelisk til Stokmesteren: tro paa den Herre Jesum, saa bliver Du og dit Hus salig, fordi der er Condition ved denne Absolution. Ligesaa naar Du siger: *Formula communicandi non est conditionalis sed absoluta Evangelii*; altsaa er det ikke ret, ikke evangelisk, hvor Paulus siger: hvo som uværdelig æder etc.; ikke ret, hvad jeg læser for Communionen: Naar I saa tror Christi Ord og gjør efter denne hans Befaling, da ere I ret prøvede, og da kunne I værdelig etc. Efter dine Ord er det ikke evangelisk, fordi det er conditional, og den Condition maa nok nævnes ved Alteret for dem, som nu alt ere absolut absolverede; men det maa ikke nævnes ved Absolutionen. Men allermest undrer jeg mig over dit Argument, hvorfor der ikke maa være Condition ved Absolutionen, fordi der ikke er ved Daaben, ikke ved Alterens Sacramente, men de begge ere ved Indstiftelsens Kraft absolutæ formulæ. Kjære, er det muligt, at Du kan tale sligt, at Du sætter Skriftestolen, som er menneskelig Skik, hvad siger jeg, ikke endda Skriftestol, men Absolution, ikke Absolution men Formula absolutionis, saadan som den nu bruges, i lige Grad med Sacramenterne, og det endda vi constitutionis, det er af Indstiftelsens Kraft. Bone Deus! Dog hvor kan jeg undre saadant af Dig, Du som ikke undser Dig for i en offentlig Prædiken, holden Dom. IIX post Trinitatis, en Prædiken holden for det kongelige Herskab, en Prædiken holden af Dessein for at forkættre andre og at gjøre dem til falske Propheter, som ikke ere af Mening med Dig, en Prædiken, den Du gør Dig ligesaa megen Umage for at udsprede som dit Brev |: er det ikke

at være indbildt om sig selv og at være forliebt i sit eget Foster :| i den Prædiken, siger jeg, undser Du Dig ikke for at statuere 2de Begyndelser til vor evangeliske Lærdom, og saaledes at forklare de gyldne Ord 1 Joh: II. 24, som Du brugte loco Exordii. Der ere 2de Slags Begyndelser for den evangeliske Religion, den første er fra Apostlernes Tider, den anden fra Reformationens Tid, da de sidste Verdens Apostle etc. Hvilken Forklaring ikke alene er falsk, heterodox, farlig, men endog e diametro stridig just mod Apostelens Mening; thi det er hans Mening: alt hvad som I har hørt af Begyndelsen af Christo selv og hans Apostler, det er sandt, det skulle I tro, og det skal blive i Eder; men alt det, som ikke er hørt af Begyndelsen, men siden lagt til, det er af Anti-Christo, det er falsk, det skal ikke blive i Eder. Naar det er Apostelens Mening, som det utvivlelig er, da vær saa god og døm, om disse Apostlens Ord er Argument for eller imod Absolutions Formul; og det lægger Du til Grundvold for din hele Prædiken!

Det kan jeg sige Dig som Bisp, at dersom nogen Candidatus kom for mig og saaledes forklarede Johannis Ord, eller nogen in examine statuerede 2de Begyndelser til vores evangeliske Lærdom, eller at vor sande evangeliske Lærdom har i noget Stykke nogen anden Begyndelse end af Christo og sine Apostle, han skulde komme ilde daran. Men Dig som Bisp tør jeg ikke lære, undtagen bede Dig selv dømme, om jeg ikke har havt god Anledning og Aarsag at sende Dig tilbage disse Ord: Peregrina, heterodoxa, horribilis mihi videtur tua dictio, indigna Episcopo Evangelico, offendit omnes Evangelicæ veritatis amatores, et sane discedit à vero. Doleo, mi frater, et vehementer doleo, tam absurdam à te promanasse thesin, scaturiginem errorum.

Endelig skulde jeg og melde noget paa dine corollaria, men kun kort, thi jeg er allerede kjed deraf og angrer den Tid, jeg har spildt paa dette. Du vil endda pardonner mig min Fejl, om jeg vil forklare mine Ord, at jeg har kun ment Skriftestolens Misbrug, og dersom det er kun Mis-

brugens Afskaffelse, jeg paastaar, tilbyder Du endda af overflødig Naade at ville derudi staa mig bi. Men, kjære Ven! jeg holder det for Calumnies og falsk Beskyldning, at jeg vil have Skriftestolen afskaffet, hvilket aldrig har været mine Tanker, og naar alle andre vil, saa vilde jeg dog afraade det. Jeg holder det for malice, at det, jeg har meldet om Formula absolutionis, saadan som den misbruges, bliver udtolket om Skriftestolen i Almindelighed, ja ikkun om Absolution i Almindelighed, det er Trøstes og Naades Forkyndelse for bodfærdige, hvilket jeg aldrig har tvivlet om at høre til Prædike-Embedet.

Hvad Du melder om Skriftestolens Misbrug, da, naar jeg undtager den Formula absolutionis, veed jeg ingen anden Misbrug af paa Lærerens Side end den, som sker ved Præsternes egen dels ignorance dels oscitance og Mangelighed, at de ej gider rettet sig efter det, Ritualiet siger om Confession og Bodfærdigheds Prøve, dels deres Ugudelighed og Samvittighedsløshed, at de lade det gaa, som det kan, og haster kun ud af Skriftestolen. Kan Du skaffe mig de abusur af, magnus mihi eris Apollo; men derudi har vores Ritual, Kirkeskik og Ordinance ingen Skyld.

Du skriver vel, at Du veed Veje, hvorved ogsaa de abusur kunde corrigeres; jeg mener, at kunne gjætte dem; men jeg tvivler paa, at jeg entrerer med Dig derudi, thi jeg frygter, at Du gjør ondt værre, og i Steden for Præster sætter os smaa Paver paa Skriftestolen, som skulle have Magt til at lukke op og til efter deres eget Tykke. Men kan Du skille mig abusum fra Formula absolutionis, især abusum nominis divini, abusum autoritatis absque mandato, abusum plenipotentiarie dispensationis absque institutione, abusum solutionis illorum, qui non ligati sunt, abusum solutionis illorum, quos coelum non absolvit: kan Du gjøre det, og dog lade Absolutions Formula saa bruges, som den nu bruges, saa vil jeg tilstaa, at Du kan mere end jeg.

Endelig ender Du dit Brev meget kjærlig med at op-

sige mig Broderskab, commercium og Samfund og det med Chemnitzii Ord; kan Du da undre, at jeg ikke har svaret Dig, efterdi jeg maatte frygte, at Du skulde sende mig mit Brev tilbage ubruddt, at Du ikke mere vilde have med saadan en Kætter at gjøre. Jeg antager din Opsigelse, dog ikke efter Chemnitzii Ord, der for mig gjælder ikkun for et Menneske, men efter Skriftens Ord, og det slet ikke fordi vi ere af differente Meninger om Formula absolutionis |: thi den er ikke blandt de Ting, som vi har hørt af Begyndelsen : men af andre Aarsager.

Apropos, er det sandt, som nu snakkes, hvilket jeg dog ikke kan tro, at Du, som tilforn har havt den Ære at være forfulgt af din Bisp som Pietist, og Du, som af kjødelige og bugsindede Gejstlige maatte lide Bagtale som Kætter, fordi Du krævede en retskaffen Christendom og vilde have Levi Børn rensede, at Du, siger jeg, nu gjør Dig til Forfølgere af dem, som betar sig noget alvorlige i Gudsfrygt og derfor af Verden kaldes Pietister. Skulde det være sandt, da maatte jeg ret forundre mig og snart tro, at der var een Religion for os, saalænge vi vare Capellaner, en anden, naar vi bliver Sognepræster, og en anden, naar vi bliver Bisper. Og, at vi og skal skæmte noget, som vi vel plejer at gjøre i vores Breve, kan Du huske, da vi med flere var i Confessionarii Frauens Bryllup paa Jægerspris, da vi anden Dags Morgen ved The kom paa Tale om en vis Biskop, som nu er død, at han ikke gjorde det, som en Bisp skulde gjøre, og jeg især undrede mig derover og sagde: Hvor er det muligt, efterdi den Mand, da han var Sognepræst, havde Ord for at være saa retsindig og nidkjær en Mand, hvor kan han nu saa glemme sig selv, da han er Bisp? Da svarede din Fætter, Mag: Kaasbøl, paa sin sædvanlige Maade: Har I ikke læst, hvad der staar om Judas: da han fik det Stykke, da foer Djævelen i ham¹). Gud bevare Dig og mig for saadan Kjertel ved det fede Stykke!

¹) Det var en Kreds af Trønder (Hersleb, Hagerup, Kaasbøll), der var samlet paa Jægerspris ved Trønderen Frauens Bryllup. Det

Herslebs Skrivelse maa ligesom Hagerups snart være kommen ud blandt Folk i Afskrifter. Den store Mængde saadanne, som endnu findes i Bibliothekernes Haandskriftsamlinger, tyder paa, med hvilken Begjærlighed man, særlig i Kjøbenhavn, har kastet sig over denne Strid mellem de to norske Bisper, af hvilke Hagerup — den tidligere Pietist — repræsenterede Orthodoxien, og Hersleb Pietismen, som han senere tog Afstand fra. Dommen over de to Bispers Adfærd var forskellig. En upartisk Iagttager, den lærde Nordmand Carl Deichmann, udtaler sig paa følgende Maade: »Biskop Herslebs Svar paa Hagerups Brev er ikke forfattet i nogen apostolisk Stil og viser utilladelig Heftighed, nedrige Talemaader og haarde Udladelser, der ikke vidne om kristeligt Sind eller Sagtmodighed. Begge blottede hvad de førte i deres Skjold. Biskop Hersleb forholdt sig iblandt andre til Generalmajor, Stiftsamtmænd Reichwein, som fraaadede ham at lade det Svar afgaa. Man har ellers Herslebs Annotationes over Biskop Hagerups Brev; men enten dette (Herslebs) Brev eller alene Annotationes gik afsted, kan ikke vides¹⁾».

I et Brev af 10. April 1734 til Grev Chr. Rantzau, Statholder i Norge, ytrer Prof. Hans Gram: »Biskop Herslebs og Hagerups Breve er hel gemene i Kjøbenhavn saa vel som meget andet deslige, til disse Tiders Hukommelse og histoire scandaleuse de l'église du Nord henhørende. Men jeg samler paa ingen nye Piecer, og et Document, der ej er over 200 Aars Alder, er altfor nyt for mig. Ellers er mig sagt for ganske vist af oculato teste ac idoneo, at her er i Byen et Skrift paa Dansk af Bisp Hagerup for-

ligger derfor nær at slutte, at det er en norsk Biskop, der har været Tale om ved den Lejlighed — snarest Clement Schmidt i Bergen, der døde 26. Dec. 1723, men endnu ikke var død, den Gang den berørte Samtale om ham fandt Sted. Frauens Bryllup fandt nemlig Sted 1722 (jfr. Pontoppidan, Ann. eccl. Dan. IV, 243—4).

¹⁾ Noter til en Afskrift af Hagerups og Herslebs Brevvexling i C. Deichmanns Bibl. i Christiania (68, 4to). Heibergs Saml.

fattet, paa 10 à 12 Ark, til Forsvar af den private Absolution og dens Formular, saaledes som Ritualen den foreskriver, og siges at skal være hel grundig og fyndig skrevet og destineret til Trykken¹⁾«.

Skriftet er dog ikke udkommet. Vistnok har man paa højere Steder ikke ønsket det trykt. Det er vel gaaet med dette Arbejde som med Alb. Thuras over samme Emne, der blev undertrykket af Gen.-Kirkeinspektionen²⁾. Om det endnu er bevaret i Haandskrift, maa lades uafgjort. Ganske vist have vi forskellige hdskr. Afhandlinger fra hin Tid, i hvilke samme Emne drøftes, men da Forfatternavne savnes, kunne de ikke henføres til en bestemt Person, om end til en bestemt theologisk Retning. Jeg skal saaledes nævne:

»Forsvar for det efter Kirkeritualen anordnede lønlige Skriftemaal og Afløsning« (30 Blade, i Kallske Saml. 482, 4to).

»Spørgsmaal om det private Skriftemaal obiter besvaret« (29 Spørgsmaal med ret udførlige Besvarelssr, der gaa ud paa at hævde Retmæssigheden af Skriftemaalets Forvaltning i den ved Ritualet foreskrevne Form. 29 Foliosider, i Werlauffs Saml. Nr. 31).

Endvidere haves i Kallske Saml. 102, Fol. Afskrift af en unævnt Forfatters udførlige Kommentar til Hagerups Brev, med Titel:

»En enfoldig, dog christelig udi Kjærlighed og velment Betænkning over en vis høj lærde og fornemme Theologus hans Epistel eller Sendebrev til hans Collegam, som lyder saaledes, som følger. Skrevet Aar 1733.«

Medens alle disse Stykker repræsentere Hagerups theologiske Stade, findes der et meget udførligt (91 tæt skrevne Kvartsider) desværre ogsaa anonymt Forsvar for Hersleb i Ny kgl. Saml. 1159, 4to. Det er dateret 12. Febr. 1734 og indledes med følgende Ytringer:

¹⁾ Odin Wolffs Journal 1810, S. 206—7.

²⁾ Kh. Saml. 5. R. II, 88 f.

»Gunstige Hr. Patron! Af Deres til mig d. 8 Decbr afvigte Aar indløbne Missive maa jeg fornemme Deres Ordre til mig at tilstille Dem mine enfoldige Betænkninger over den Biskop Hersleb tilsendte og nu blandt alle Folk rulle-
rende Skrivelse, det hemmelige Skriftemaal betræffende, saa vel som og over Skriftemaalet i sig selv og Ritualet i denne Materie: Hvilket jeg optager som et særdeles Bevis paa Deres Affection mod mig, som i saa vigtig en Post behager at gjøre Reflection paa min Enfoldighed, da det vel fornøjer mig, at jeg ved Anledning heraf kan for saa skjønksom en Mand, som Hr. Patron er, engang lægge for Dagen, hvor ubillige og ugrundede de Domme ere, som jeg ofte, ikke uden største Fortrydelse, har maattet nu høre, at uskjøn-
somme og uforstandige Folk fælder, i Anledning af bemeldte Skrivelse, over Biskop Herslebs forment Hetero-
doxia i denne Materie« (osv.).

En skarp Modsætning til dette Stykke danner et andet overordentlig vidtløftigt Indlæg i Striden, dat. Kjøbenhavn 3. April 1734, nemlig:

»Oluf Risendahls Svar til Biskop Hersleb paa Biskop Hagerups Vegne« (Afskrift i Kallske Saml. 102, Fol. og fl. Steder).

Den pseudonyme Forfatter, der har betegnet sig som »Kostgjænger paa Klosteret« (Kommunitetet), antoges af Samtiden for at være Studenten Villum Lange, der kort efter opnaaede en vis Navnkundighed, da han tilsyneladende fra Rom tilsendte Kongen et anonymt Brev, der indeholdt de voldsomste Angreb paa Pietisterne, hvilket satte Kongen i saa megen Bevægelse, at han befalede, at man skulde aabne Breve paa Posthuset for mulig at komme efter, hvem Forfatteren var, noget, der ogsaa lykkedes, hvorpaa Lange blev forvist til Bornholm, idet der dog tillagdes ham en aarlig Sum til Underhold¹⁾.

Pseudonymens Svar til Hersleb er af den groveste Art

¹⁾ Koch, Kristian VI, S. 168.

og levner ikke Biskoppen Ære for to Skilling. Navnlig beskyllder han ham for Hykleri, fordi han i slavisk Underkastelse under Ritualet krævede kirkelige Handlinger udførte, som han selv i høj Grad misbilligede.

Resultatet af Striden mellem de to norske Biskopper, der vakte saa stor Opsigt i Samtiden, blev ikke til Ære for nogen af dem. Men Hagerup var primus motor; ved sin ganske usømmelige Indiskretion ovenfor en gammel Ven og Embedsbroder bragte han dennes Selvfølelse til at koge saaledes over, at Hersleb i sit Svar brugte Udtryk, som han maaske nok siden har fortrudt. Overfor Christian VI synes hans Nidkærhed dog ikke at have skadet ham, men har maaske endog tjent ham til Anbefaling, da Kongen nogle Aar derefter uden Betænkning kaldte ham til Sjællands Bispestol, og det uagtet Hersleb stillede ret store Betingelser — blandt andet Fritagelse for alt akademisk Arbejde, som hidtil havde paahvilet Biskoppen.
